

Adam HIBSZER

Uniwersytet Śląski
Wydział Nauk o Ziemi
Sosnowiec, Polska
e-mail: adam.hibsz@us.edu.pl

PERCEPCJA OBIEKTÓW SAKRALNYCH OJCOWSKIEGO PARKU NARODOWEGO PRZEZ MIEJSCOWĄ LUDNOŚĆ ORAZ TURYSTÓW

*PERCEPTION OF SACRED OBJECTS OF THE OJCOW NATIONAL
PARK BY THE LOCAL PEOPLE AND TOURISTS*

Słowa kluczowe: obiekty sakralne, Ojcowski Park Narodowy, percepcja, wywiad kwestionariuszowy
Key words: *sacred objects, Ojcow National Park, perception, questionnaire interview*

Streszczenie

W polskich parkach narodowych występują dobra kulturowe, których obecność na terenie parków jest usankcjonowana prawnie. Duża grupa wśród obiektów kulturowych to obiekty sakralne. Stanowią one odzwierciedlenie życia duchowego społeczności zamieszkałej na tych obszarach. Autor postanowił prześledzić postrzeganie obiektów sakralnych najmniejszego polskiego parku narodowego wśród ludności miejscowej i przyjezdnej. Badania przeprowadzono w formie wywiadów kwestionariuszowych.

Obiekty kulturowe znajdujące się w Ojcowskim Parku Narodowym są postrzegane przez mieszkańców i turystów w sposób zróżnicowany. Obie grupy respondentów dostrzegają te spośród nich, które są pewnego rodzaju wizytówką Parku. Gorzej jest z postrzeganiem w krajobrazie obiektów małej architektury sakralnej (kapliczek i krzyży przydrożnych) – przez większość ankietowanych osób są one niezauważane.

Abstract

In Polish national park there are cultural values, the presence of which is legally sanctioned. The large group of these objects are the sacred ones. They make the reflection of spiritual life of the community inhabiting this region. The author of this article has decided to investigate the perception of sacred objects by local people and tourists in the smallest Polish national park. The investigations in the form of questionnaire interviews were performed.

The objects of cultural value located in the Ojcow National Park are perceived by local people and tourists in different ways. Both groups of respondents notice only these objects which are a kind of the Parks's characteristic element (showcase). There is however a lack of awareness of the objects of small sacred architecture (way-side shrines and crosses) – the majority of respondents do not notice them at all.

„Człowiek, dzisiejszy zwłaszcza, pogrążony w wirze i gwarze, w troskach i chaosie drobiazgów codziennego życia, musi, aby nie sparszywieć, znaleźć miejsce, gdzie by mógł wrócić niejako do swego praźródła, gdzie by się mógł opamiętać, że jest nie tylko ciałem, ale przede wszystkim – duchem nieśmiertelnym.”

Jan Gwalbert Pawlikowski (1860-1939)

WPROWADZENIE

Sfera *sacrum* zawsze bardzo silnie tkwiła w świadomości ludzi, oddziałując na ich życie. Czasami rolę takiego *sacrum* pełniła przyroda. W czasach pogańskich w zjawiskach natury, w wodzie, drzewach, planetach widziano nadprzyrodzone siły i uosabiano je z bóstwami. W chrześcijaństwie widzialne znaki są narzędziem odnoszącym człowieka do niewidzialnej rzeczywistości Boga, pomagają mu przebić się poza zasłonę zmysłów i wgłębić się w tajemnicę transcendencji, nadprzyrodzoności. Same z siebie nie są czymś świętym (Ostrowski, 2008). Ludzie wierzący w elementach natury dostrzegają, więc ślady Boga. Już w Starym Testamencie czytamy w Księdze Mądrości *„z wielkości i piękna stworzeń poznaje się przez podobieństwo ich Stwórcę”* (Mdr, 13,5). Niejednokrotnie swoją cześć dla przyrody, jako dzieła Stwórcy ludzie wyrażali poprzez wytwory materialne, np. budując świątynie i inne obiekty kultu, w pewien sposób wzmacniając, czy wręcz *„sankcjonując” sacrum* przyrody. Niekiedy następowało to w sposób spontaniczny (np. stawianie przydrożnego krzyża), niekiedy z zaplanowaną myślą (np. architektura krajobrazu przy projektowaniu przestrzeni sanktuarium). Tworzy się w ten sposób krajobraz scalający elementy przyrodnicze i religijne – krajobraz sakralny. Krajobraz ten, czasami zamiennie określany, jako *„miejsce święte”*, *„przestrzeń sakralna”* jest częścią krajobrazu kulturowego lub podtypem przestrzeni geograficznej (Przybylska, 2005; Jackowski, 2007; Flaga, 2011). Stanowi on obraz wydarzeń historycznych i przybliża je poprzez elementy religijne, jest świadkiem przeszłości i jej wyrazicielem (Flaga, 2011). W swoisty sposób oddziałuje on na człowieka i wychowuje go (Ostrowski, 2002).

Parki narodowe powołane przede wszystkim do ochrony zasobów przyrodniczych skupiają także w swych granicach różnej rangi dobra kulturowe, świadczące o przeszłości tych obszarów. Występuje tam też wiele obiektów sakralnych – kościółków, kapliczek, przydrożnych krzyży, które stanowią odzwierciedlenie pobożności mieszkańców danego obszaru. W instrukcji Planów Ochrony Parków Narodowych z 1994 (s. 146) czytamy: *„Jeszcze do niedawna zagadnienia ochrony i kształtowania zasobów kulturowych na obszarze parków narodowych i ich otulin były zjawiskiem na ogół nie dostrzeganym”*. Obecnie, wobec konieczności integracji ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego, nabierają większego znaczenia. Wielość tych obiektów i ich ranga w kulturowym dorobku narodu wymaga ich ochrony na równi z przyrodą, stają się one bowiem łącznie z zasobami przyrody dziedzictwem ludzkości (Marcinek i in., 2003: 13).

Obecność obiektów kulturowych w parkach narodowych jest usankcjonowana prawnie. Najnowsza, ustawowa definicja parku narodowego brzmi bowiem następująco:

„Park narodowy obejmuje obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe. Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów” (Ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r., Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880, art. 8).

Obecnie w Polsce istnieją 23 parki narodowe, w tym tylko jeden – Białowieski Park Narodowy wpisany jest na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Ojcowski Park Narodowy obejmujący Dolinę Prądnika – najmniejszy park narodowy w naszym kraju, został zgłoszony przez rząd RP do wpisu na tę Listę w 2002 r.

Celem niniejszego artykułu jest prześledzenie postrzegania obiektów sakralnych Ojcowskiego Parku Narodowego wśród ludności miejscowej i przyjezdnej.

METODYKA BADAŃ

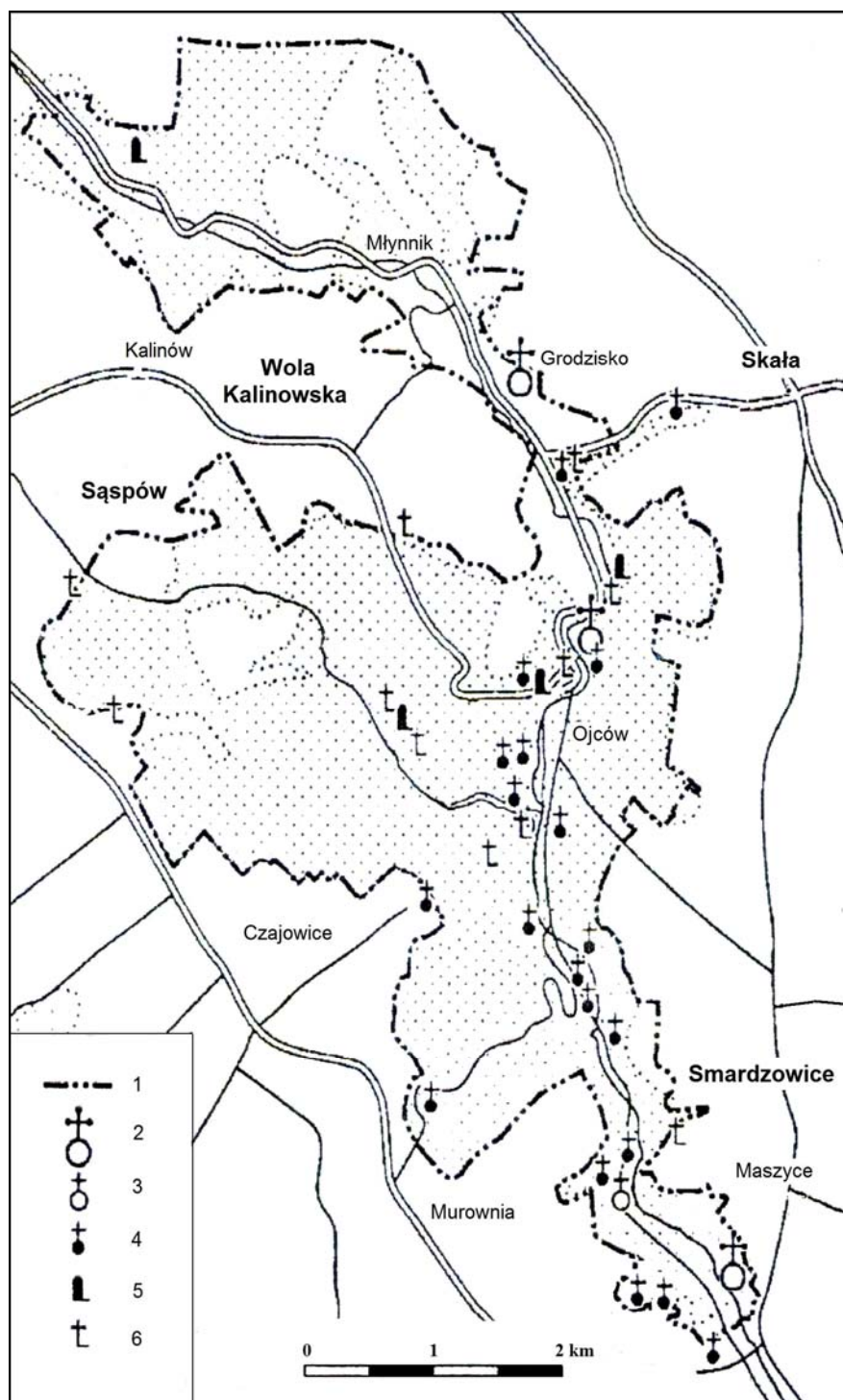
Badania w formie wywiadów przeprowadzono za pomocą wcześniej przygotowanego kwestionariusza. Wywiadami objęto 25 mieszkańców gospodarstw domowych znajdujących się na terenie OPN oraz – dla celów porównawczych 50 turystów przybyłych do Ojcowa (te ankiety były wypełniane w okolicy Bramy Krakowskiej, w sąsiedztwie kasy do Jaskini Ciemnej, przed Muzeum OPN oraz na zamku w Ojcowie). Ponieważ we wsi Ojców zamieszkuje obecnie nie więcej niż 80 stałych mieszkańców (nie wliczając około 100 pensjonariuszy i ich opiekunów ośrodka pomocy społecznej „Caritas”), a średnio w okresie wakacyjnym przybywa tutaj dziennie około 500 osób spełniony został podstawowy warunek reprezentatywności badań ankietowych – próba na min. 10% badanej populacji. W drugim etapie badań, w ramach prac kameralnych zebraną próbę poddano obróbce statystycznej, a następnie przeprowadzono analizę i sformułowano wnioski.

Równolegle dokonana została inwentaryzacja obiektów sakralnych znajdujących się na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego.

CHARAKTERYSTYKA OBIEKTÓW SAKRALNYCH W OJCOWSKIM PARKU NARODOWYM

Dolina Prądnika to miejsce szczególne – na niewielkim obszarze skupia się bogactwo form geologicznych, przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych. W jej krajobrazie czytelne są nawarstwienia osadnictwa i form dziedzictwa kulturowego, pozostających w harmonii z unikatowymi tworami przyrody ożywionej i nieożywionej. Dopełnianie się elementów przyrodniczych z kulturowymi, ich koegzystencja decydująca o unikatowym charakterze, to największy walor tego obszaru (Marcinek i in., 2003: 14).

Na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego zarejestrowano 39 obiektów sakralnych (ryc. 1).

Ryc. 1. Rozmieszczenie obiektów sakralnych w Ojcowskim Parku Narodowym.
Objaśnienia: 1 – granica parku, 2 – kościół, 3 – kaplica, 4 – kapliczka, 5 – figura, 6 – krzyż.

Źródło: Porębska-Kubik (2003) i własne badania terenowe.

Fig. 1. Location of sacred objects in the Ojców National Park.
Explanations: 1 – border of the national park, 2 – church, 3 – chapel,
4 – shrine, 5 – figure, 6 – cross.

Source: Porębska-Kubik (2003) and own field research.

Są to: trzy kościoły, jedna kaplica oraz elementy małej architektury sakralnej: cztery figury, 11 krzyży i 20 kapliczek przydrożnych (tab. 1). Należy wspomnieć, iż inwentaryzacja obiektów sakralnych w OPN-ie przeprowadzona była już po raz drugi; poprzednio w 2002 r. przez E. Porębską-Kubik (2003: 609- 620). Wyniki nowej inwentaryzacji nie odbiegają od poprzednich obserwacji.

Tab. 1. Typy obiektów sakralnych w Ojcowskim Parku Narodowym

Tab. 1. Types of sacred objects in the Ojcow National Park

Lp. No.	Typ obiektu <i>Type of object</i>	Liczba <i>Number</i>
1	Kościół/ church	3
2	Kaplica/ chapel	1
3	Kapliczka murowana/ brick shrine	6
4	Kapliczka skrzynkowa drewniana lub metalowa/ <i>Wayside cabinet shrine (wooden or metal)</i>	14
5	Figura/ figure	4
6	Krzyż/ cross	11
Suma:		39

Najstarszym, zabytkowym kościołem na terenie OPN jest pochodzący z XVII w. barokowy kościół p.w. Wniebowzięcia NMP. Jest on częścią manierystycznego kompleksu w Grodzisku, powstałego na miejscu dawnego klasztoru klarysek z połowy XIII w. (fot. 1). W jego skład wchodzi ponadto pustelnia błogosławionej Salomei, dom prebendarza, kolumna św. Klary i ogrodzenie z figurami władców i świętych.

Drugim kościołem w Ojcowskim Parku Narodowym, z pewnością najbardziej znanym z racji swego położenia, jest drewniana kaplica „Na Wodzie” p.w. św. Józefa Robotnika (fot. 2). Obiekt powstał w 1901 r. z inicjatywy dra Stanisława Niedzielskiego, po przebudowie łaźniek zdrojowych, wzniesionych na Prądniku w 1895 r. Reprezentuje on styl uzdrowiskowy (zwany też szwajcarsko-ojcowskim), modny na przełomie XIX i XX w. w uzdrowiskach karpaccich i w okolicach Krakowa. Kościół jest przykładem swoistego historyzmu, nawiązuje do wzorów sztuki ludowej, a niektóre elementy zdobnicze oparte są na przyrodzie Doliny Prądnika. Osobliwe usytuowanie kaplicy „na wodzie” wiąże się wg miejscowej tradycji z zakazem cara Mikołaja II dotyczącym budowania „na ziemi” ojcowskiej obiektów sakralnych. Od niedawna jest to kościół parafii Ojców-Grodzisko.

Trzeci kościół – wybudowany przed niespełna 30. laty w Prądniku Korzkiewskim, blisko południowej granicy parku, stanowi integralną część kompleksu klasztornej księży Zmartwychwstańców.

Jedyna czynna kaplica w OPN znajduje się w budynku zakładu specjalnego „Caritas” dla osób dorosłych niesprawnych intelektualnie, u podnóża skały Krzyżowej. Dom Pomocy Społecznej im. Św. Brata Alberta prowadzony jest tu od 1950 r. przez

Zgromadzenie Braci Albertynów, którzy swoją posługę w Ojcowie rozpoczęli w 1936 r. Drewniana willa mieszcząca zakład spłonęła w 1963 r. Na jej miejscu zbudowano trzykondygnacyjny obiekt, w którym wygospodarowano także pomieszczenie na kaplicę domową o nowoczesnym wystroju.

Na obszarze całego Parku jest sporo kapliczek szafkowych (fot. 3), umieszczonych na drzewach i skałach oraz kilka kapliczek murowanych (fot. 4). Jak podaje J. Partyka i J. Żółciak (2003: 359) są to najczęściej wyroby miejscowych rzemieślników, zawierające rzeźby lub reprodukcje fotograficzne religijnych obrazków. Pochodzą one głównie z pierwszej połowy XX w., wyrażają osobiste intencje fundatorów lub upamiętniają ważniejsze wydarzenia z życia lokalnej społeczności.

Z nielicznych figur na terenie Parku należy wymienić figurę Matki Boskiej stojącą na kopcu skalnym obok wejścia do Zamku Ojcowskiego, kamienny posąg św. Jana Nepomucena na ostańcu skalnym nad Prądnikiem obok parkingu w pobliżu zamku w Pieskowej Skale, figurę św. Floriana w Hamerni, figurę znajdującą się w skalnej wnęce, po lewej stronie Prądnika w Ojcowie - Zazamczu (fot. 5). W drewnianej kapliczce na podmurówce kamiennej nad Prądnikiem w pobliżu parkingu u podnóża ojcowskiego zamku znajduje się figura św. Jana Kantego (fot. 6).

Starą tradycją w Dolinie Prądnika jest stawianie krzyży na skałach. W Ojcowskim Parku Narodowym znajdują się 4 takie krzyże oraz 4 krzyże przydrożne (fot. 7) – 3 drewniane i 1 metalowy oraz 3 krzyże na grobach rozsianych w różnych częściach Parku.

Wyniki badań nt. postrzegania obiektów sakralnych OPN przez mieszkańców Ojcowa oraz turystów

Wśród poddanych badaniom ankietowym mieszkańców Ojcowa dominowały kobiety (56%), osoby w wieku 36-60 lat (aż 60% ankietowanych z tej grupy wiekowej), z wykształceniem średnim (około 30%) oraz wyższym (również około 30%). Respondenci ci cechowali się bardzo dobrą wiedzą na temat liczby parków narodowych w Polsce. Ponadto ponad połowa ankietowanych osób (60%) wyrażała opinię, że liczba parków narodowych w naszym kraju jest wystarczająca. Prawie wszyscy respondenci (96%) wyrażali zadowolenie z faktu zamieszkiwania na terenie OPN, wskazując także poprawną odpowiedź, iż w parku narodowym ochronie podlega zarówno przyroda jak i walory krajobrazowe.

Podobne były także odpowiedzi na pytanie o najważniejsze walory turystyczne Ojcowa i okolicy. W odpowiedziach dominowało wskazanie krajobrazu z wapienymi skałkami i jaskiniami. Tylko kilka osób stwierdziło, że są nimi również obiekty kulturowe: zamki i inne zabytki. W opinii ankietowanych trzema najcenniejszymi obiektami kulturowymi występującymi w Ojcowskim Parku Narodowym są: zamek w Ojcowie (wskazany przez 21 na 25 osób), zamek w Pieskowej Skale (wskazany przez 19 osób) oraz kaplica „Na Wodzie” (wskazana przez 10 osób).

Fot. 1. Zespół sakralny w Grodzisku.
Photo 1. Sacred complex in Grodzisko.

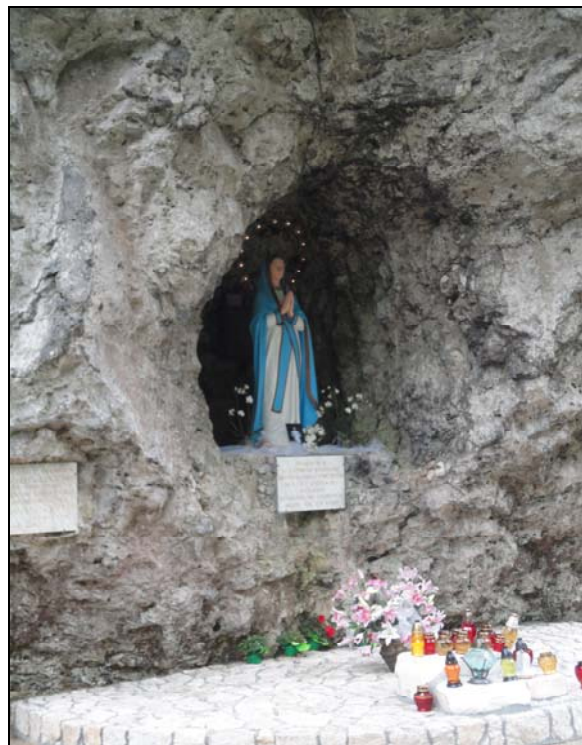
Fot. 2. Kościół parafialny p.w. św. Józefa Robotnika w Ojcowie znany jako kaplica umieszczona na drzewie „Na Wodzie”.
Photo 2. St. Joseph the Worker Parish church in Ojcow known as the chapel „On the water.”

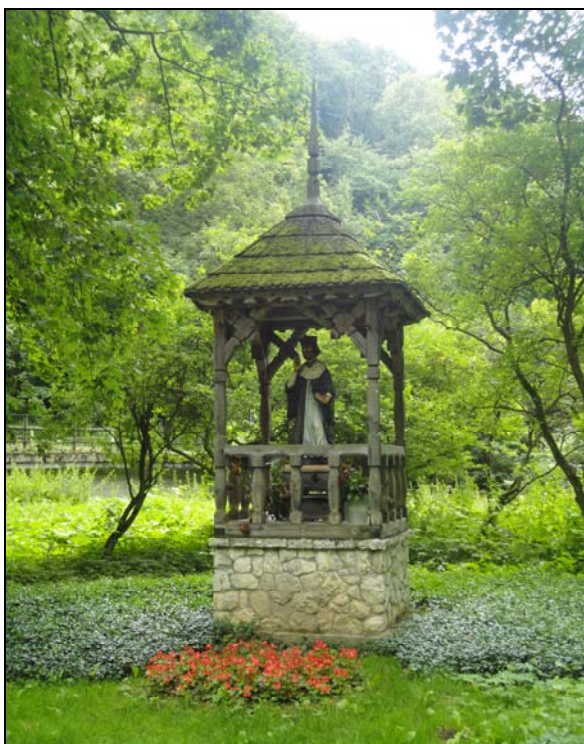
Fot. 3. Kapliczka skrzynkowa w Ojcowie.
Photo 3. Wayside cabinet shrine located on a tree.

Fot. 4. Kapliczka murowana w Ojcowie.
Photo 4. Brick shrine in Ojcow.

Fot. 5. Figura MB w skalnej wnęce w Ojcowie – Zazamczu).
Photo 5. Figure of Mother of God in rocky niche in Ojcow – Zazamcze.

Fot. 6. Kapliczka z figurą św. Jana Kantego.
Photo 6. Shrine with figure of St. John Cantius.

Fot. 7. Krzyż u stóp ruin zamku ojcowskiego.
Photo 7. Cross at the foot of ruins of Ojcow Castle.

Z kolei najczęściej wymienianymi obiektami sakralnymi OPN były: kaplica „Na Wodzie” (96%), Grodzisko (72%) oraz obiekt księży Zmartwychwstańców. Niewiele osób, mając możliwość podania trzech tego typu obiektów, wskazało elementy małej architektury sakralnej – krzyże i kapliczki przydrożne. Tak niska percepcja tych obiektów pokrywa się z wynikiem badań nt. liczebności krzyży i kapliczek w OPN. Według 36% ankietowanych jest ich około 20, a według 28% jest ich tylko około 10. Rzeczywistą liczbę krzyży i kapliczek (czyli około 40) wskazały 4 osoby! Bardzo prawdopodobnie podana liczba była raczej efektem przypadku, niż rzeczywistej wiedzy respondentów. Zastanawiając się nad przyczyną tak niskich wyników postrzegania tych obiektów, można przypuszczać, że jest nią rozproszenie obiektów na obszarze Parku oraz takie ich „wkomponowanie” w przyrodę OPN, że są prawie niezauważalne. Imponująca jest za to znajomość przez mieszkańców Ojcowa większych obiektów sakralnych znajdujących się w parku:

- a. kaplica „Na Wodzie” – 100%
- b. kościół w Grodzisku – 100%
- c. pustelnia bł. Salomei – 100%
- d. figura Matki Boskiej przed wejściem do zamku ojcowskiego – 100%
- e. figura Matki Boskiej w niszy skalnej w Ojcowie – Zazamczu – 100%
- f. kamienna figura św. Jana Nepomucena przed zamkiem w Pieskowej Skale – 96%
- g. kolumna św. Klary w Grodzisku – 92%
- h. krzyż na Chełmowej Górze – 80%.

Spośród w/w najbardziej ulubionym obiektem jest kaplica „Na Wodzie”. Jako obiekt sakralny darzony szczególnym uczuciem został wskazany przez 36% respondentów. Przyczynami takiego postrzegania kaplicy były zarówno powiązania rodzinne z jej budowniczymi, jak też fakt, iż jest to kościół parafialny, miejsce nabożeństw, dodatkowo ładnie położony. W odpowiedziach pojawił się też argument, że „jest do niej blisko”.

Na 50. ankietowanych turystów największą grupę stanowili mieszkańcy woj. małopolskiego (46%), a w tej grupie dominowali krakowianie (aż 17 na 23 osoby). Drugą grupą byli mieszkańcy woj. śląskiego (20%). Pojedyncze osoby reprezentowały województwo pomorskie, świętokrzyskie, dolnośląskie, mazowieckie, wielkopolskie i lubelskie. Wśród respondentów zbliżony był udział kobiet i mężczyzn. Uwzględniając przedziały wiekowe i wykształcenie, należy stwierdzić, iż dominowały osoby w wieku 19-35 lat (42%) i 36-60 lat (40%), z wykształceniem średnim (48%) oraz wyższym (26%). Aż 38% ankietowanych bywa w Ojcowie rzadko, 20% – raz w roku, natomiast 12% po raz pierwszy w życiu.

W przeciwieństwie do mieszkańców Ojcowa, ponad połowa ankietowanych turystów (64%) wyrażała opinię, że liczba parków narodowych w naszym kraju jest za mała, 36% stwierdziło, że jest ona wystarczająca. Poprawną liczbę parków narodowych w naszym kraju wskazało 56% pytanym, zaś 85% badanych podało poprawną odpowiedź, iż w parku narodowym ochronie podlega zarówno przyroda jak i walory krajobrazowe.

Na pytanie, co stanowi o atrakcyjności turystycznej Ojcowa i okolicy, najczęściej padała odpowiedź, iż jest to krajobraz, wapienne skały, jaskinie, zamki i zabytki, w dalszej kolejności: zielen, przyroda, spokój. 10% respondentów podało, że jest nią bliskość miejsca zamieszkania (odpowiedzi osób z Krakowa). Według ankietowanych trzema najcenniejszymi obiektami kulturowymi występującymi w Ojcowskim Parku Narodowym są: zamek w Pieskowej Skale (30 na 50 wypowiedzi), zamek w Ojcowie (25 na 50 wypowiedzi) oraz kaplica „Na Wodzie” (16 na 50 wypowiedzi). Z kolei najbardziej znanymi obiektami sakralnymi OPN są: kaplica „Na Wodzie” (98%) oraz kompleks sakralny w Grodzisku (30%). Znacznie mniej wskazało figurę M.B. w niszy skalnej w Ojcowie – Zazamczu oraz kościół w Korzkwi (po 12%). Elementy małej architektury sakralnej – krzyże i kapliczki przydrożne – są niezauważalne. Krzyż na Chełmowej Górze oraz „jakaś” figurę koło zamku w Pieskowej Skale wskazały w sumie 3 osoby (na 50)! Na pytanie o liczebność tych obiektów na terenie całego Parku najczęściej wybierano odpowiedzi błędne „b” i „c” w kwestionariuszu czyli, że jest ich około 20 (38% wskazań) lub 30 (34% wskazań). Rzeczywistą liczbę krzyży i kapliczek wskazało 20% turystów. Zatem postrzeganie obiektów małej architektury sakralnej wśród turystów jest bardzo zbliżona do wyników badań przeprowadzonych wśród ludności miejscowej. Jak można było przypuszczać, znajomość przez turystów większych obiektów sakralnych znajdujących się w OPN jest mniejsza niż wśród ludności miejscowej i przedstawia się następująco:

- a. kaplica „Na Wodzie” – 94%
- b. kościół w Grodzisku – 30%
- c. pustelnia bł. Salomei – 40%
- d. figura Matki Boskiej przed wejściem do zamku ojcowskiego – 64%
- e. figura Matki Boskiej w niszy skalnej w Ojcowie – Zazamczu – 50%
- f. kamienna figura św. Jana Nepomucena przed zamkiem w Pieskowej Skale – 40%
- g. kolumna św. Klary w Grodzisku – 18%
- h. krzyż na Chełmowej Górze – 28%.

Na prośbę o wskazanie obiektu sakralnego darzonego szczególnym uczuciem odpowiedziało tylko 54% ankietowanych. Najwięcej osób wskazało kaplicę „Na Wodzie” (22 osoby) oraz Grodzisko (4 osoby). W uzasadnieniu tego wskazania padały bardzo różne odpowiedzi od: „niespotykane położenie”, „jedyna w swoim rodzaju”, „atrakcyjny wygląd”, „miejsce w której odbywają się nabożeństwa” po bardzo osobiste stwierdzenia: „miejsce, w którym rodzice brali ślub” oraz „przypomina mi dzieciństwo”. Cztery osoby za takie miejsce wskazały Grodzisko, podając w uzasadnieniu, że jest to miejsce ciszy, spokoju oraz kontemplacji o dużym nagromadzeniu obiektów kulturowych.

W trakcie badań terenowych autor opracowania pozwolił sobie także na zadanie kilku bardziej kontrowersyjnych pytań, dotyczących m.in. zagospodarowania przestrzennego OPN oraz stosunku mieszkańców Ojcowa i turystów do obiektów sakralnych znajdujących się w OPN. Niektóre stwierdzenia już w trakcie ich

odczytywania spotkały się ze zdecydowanym sprzeciwem respondentów, czasami nawet z komentarzem: jak można w ogóle o to pytać! Warto jednak poznać wyniki (tab. 2), celem porównania opinii obu ankietowanych grup.

Tab. 2. Opinie mieszkańców i turystów dotyczące obiektów sakralnych i zagospodarowania Ojcowskiego Parku Narodowego

Tab. 2. Opinion of inhabitants and tourists on statements concerning sacred objects and management of the Ojców National Park

Stwierdzenie/ <i>Opinion</i>	Odpowiedzi (%) <i>Answers (%)</i>			
	NIE/NO		TAK/YES	
	Mieszkańcy <i>Residents</i>	Turyści <i>Tourists</i>	Mieszkańcy <i>Residents</i>	Turyści <i>Tourists</i>
Kaplica „Na Wodzie” powinna powrócić do pierwotnej funkcji „łazienek zdrojowych” <i>Chapel "On the water" should return to the original function of "the spa bathrooms"</i>	75	69	25	31
Obiekty sakralne powinny zostać usunięte z terenu OPN <i>Sacred objects should be removed from the site OPN</i>	96	98	4	2
Wszystkie obiekty kulturowe należy usunąć z OPN, a ochroną objąć wyłącznie przyrodę <i>All cultural objects should be removed from OPN, and the protection of wildlife cover only</i>	100	98	0	2
W OPN powinno być zabronione budowanie nowych domów mieszkalnych <i>Should not be allowed to build new houses in the OPN</i>	33	25	67	75
W Ojcowie powinny powstawać ośrodki wypoczynkowe, hotele i domy wycieczkowe <i>In Ojców should be established holiday resorts, hotels and dormitories</i>	71	78	29	22

Z danych zamieszczonych w powyższej tabeli można wywnioskować, iż około 1/3 mieszkańców Ojcowy sprzeciwia się rygorom związanym z zakazem budowania nowych domów mieszkalnych w Parku i mniej więcej tyle samo osób opowiada się za możliwością rozbudowy bazy turystycznej w postaci ośrodków wypoczynkowych, hoteli i domów wycieczkowych. Wśród turystów – osób, dla których OPN to ostoja pięknego krajobrazu, ciszy i przyrody – zwolenników tych pomysłów jest zdecydowanie mniej. Wprawdzie 1/4 mieszkańców i 1/3 turystów wyraziła opinię, że

kaplica „Na Wodzie” powinna powrócić do swej pierwotnej funkcji, to już odpowiedzi na dwa kolejne pytania uspokajają czytelnika tej informacji – wśród mieszkańców Ojcowa brak jest zwolenników usuwania obiektów kulturowych z OPN, tylko jeden respondent odpowiedział pozytywnie na zapytanie o możliwość usunięcia obiektów sakralnych z Parku, w ten sposób sam sobie zaprzeczając, bo obiekty sakralne w myśl wcześniejszych analiz są przecież obiektami kulturowymi. Podobnie wysoki odsetek wśród turystów jest zwolennikami przestrzegania przepisów prawnych w zakresie uszanowania obiektów kulturowych w parku narodowym.

PODSUMOWANIE

Obiekty sakralne znajdujące się w Ojcowskim Parku Narodowym są postrzegane przez mieszkańców i turystów w sposób zróżnicowany. Obie grupy respondentów w zbliżony sposób zauważają jedynie kaplicę „Na Wodzie”, która jest ojcowskim kościołem parafialnym. Z racji swojego nietypowego położenia, kaplica jest najbardziej znanym obiektem sakralnym w Ojcowie. Równocześnie wśród obu grup respondentów znajduje się ona w grupie trzech najbardziej znanych obiektów kulturowych OPN-u. Gorzej jest z postrzeganiem obiektów małej architektury sakralnej (kapliczek i krzyży przydrożnych). Przez większość ankietowanych są one niezauważane.

Warto zastanowić się, dlaczego mała architektura sakralna jest dla respondentów prawie niewidoczna? Czy poprzez swoje usytuowanie (może wkomponowanie w otaczającą roślinność) czy też dlatego, że przestała pełnić swoje funkcje?

Z obserwacji poczynionych w terenie wynika, że obiekty małej architektury sakralnej są w dobrym stanie, zadbane, często ubogacone kwiatami (ryc. 4-8). Z rozmów z miejscową ludnością wynika, że część z nich stanowi miejsce spotkań mieszkańców np. przed figurą MB w skalnej niszy w Ojcowie – Zazamczu odbywają się nabożeństwa „majowe”. W to miejsce tradycyjnie przychodzą też nowożeńcy z kwiatami. W otoczeniu niektórych obiektów np. koło figury św. Jana Kantego posadzone są świeże kwiaty. Choć dla autochtonów obiekty te są integralną częścią „oswojonej” przestrzeni, to ze względu na rozproszenie po powierzchni Parku, respondenci nie są w stanie dokładnie ich zliczyć, co w efekcie sprawia wrażenie, że przez część miejscowej ludności są one niedostrzegane.

Inaczej kształtują się postawy wobec tych obiektów wśród osób przyjezdnych. Przyczyną niskiej percepcji części obiektów sakralnych (zwłaszcza małej architektury: krzyży i kapliczek) w Ojcowskim Parku Narodowym jest fakt, iż obiekty te nie są dominantami krajobrazu, który turyści przyjechali podziwiać. Wizyta w OPN najczęściej ogranicza się do spaceru głównym szlakiem, prowadzącym z parkingu u podnóża ojcowskiego zamku do Bramy Krakowskiej. Brak więc możliwości zauważenia obiektów „ukrytych” w zieleni parku oraz znajdujących się w miejscach bardziej oddalonych od miejsc spacerowych (np. kapliczek na drzewach, niektórych krzyży).

Ostateczny wniosek z powyższych obserwacji i rozważań jest taki, że obiektów sakralnych w przyrodniczej przestrzeni parku narodowego nie zauważają na tym samym poziomie miejscowa ludność i turyści. Dla tych pierwszych – lepiej znających teren, bardziej związanych z miejscem – są one integralną częścią oswojonej przestrzeni. Społeczność lokalna może mieć z nimi określone skojarzenia lub wspomnienia dawnych wydarzeń towarzyszących intencji powstania lub historią danego obiektu sakralnego. Dla drugich (prawdopodobnie) są one mało istotnym, trudnym do zauważenia elementem krajobrazu. Można chyba żywić nadzieję, że obecność obiektów sakralnych w krajobrazie chronionym nie tylko służy celom estetycznym, czasami poznawczym. Może przyczyniać się do pielęgnowania wartości duchowych, religijnych w człowieku.

LITERATURA

- Flaga M., 2011: Przemiany przestrzeni sakralnej Lublina – historia zapisana w kulturowym krajobrazie miasta [w:] Niematerialne wartości krajobrazów kulturowych. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 15, KKK PTG, Sosnowiec: 15-28.
- Jackowski A., 2007: Rozważania o krajobrazie sakralnym [w:] Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju (red.): K. Ostaszewska, I. Szumacher, S. Kulczyk, E. Malinowska E., Uniwersytet Warszawski: 133-143.
- Marcinek R., Myczkowski Z., Partyka J., 2003: Dziedzictwo kulturowe parków narodowych [w:] Ochrona dóbr kultury w parkach narodowych. (red.): J. Partyka, Ojcowski Park Narodowy, Regionalny Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Krakowie, Stowarzyszenie „Kultura i Natura” im. J.G. Pawlikowskiego: 11-16.
- Ostrowski M., 2002: Rekreacyjne i estetyczne motywy ochrony przyrody [w:] Mówić o ochronie przyrody. Zintegrowana wizja ochrony przyrody. Podręcznik dla studentów, pr. zbior., Kraków: 62-67.
- Ostrowski M., 2008: Wychowawcza rola sakralnego krajobrazu [w:] Elementy chrześcijańskie w edukacji ekologicznej. XVI Seminarium *Sacrum* i przyroda. (red.): M. Ostrowski, J. Partyka, PAT Kraków, OPN, Ojców: 51-60.
- Partyka J., Żółciak J., 2003: Dziedzictwo kulturowe Ojcowskiego Parku Narodowego. [w:] Ochrona dóbr kultury w parkach narodowych. (red.): J. Partyka, Ojcowski Park Narodowy, Regionalny Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Krakowie, Stowarzyszenie „Kultura i Natura” im. J.G. Pawlikowskiego: 353-368.
- Pawlikowski J.G., 1938: O lice ziemi. Warszawa: 244.
- Plany Ochrony Parków Narodowych. Zasady opracowania operatów szczegółowych do planów ochrony parków narodowych. Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, Departament Ochrony Przyrody, Krajowy Zarząd Parków Narodowych, Warszawa, 1994.
- Porębska-Kubik E., 2003: Kapliczki i krzyże przydrożne w Ojcowskim Parku Narodowym i w jego otulinie [w:] Ochrona dóbr kultury w parkach narodowych. (red.): J. Partyka, Ojcowski Park Narodowy, Regionalny Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Krakowie, Stowarzyszenie „Kultura i Natura” im. J.G. Pawlikowskiego: 609-620.
- Przybylska L., 2005: Pojęcie przestrzeni sakralnej [w:] Geografia i *Sacrum* (red.): B. Domański i S. Skiba, IGiGP UJ, Kraków: 381-387.
- Ustawa o ochronie przyrody z 16 kwietnia 2004 r. Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880, art. 8.*

Wszystkie fotografie i tabele: A. Hibszer.
All photos and tables: A. Hibszer.